

Magdalena Włodarczyk

Stosunki polsko-gruzińskie w latach 1918–1921

Streszczenie: Tradycja stosunków polsko-gruzińskich sięga kilkuset lat. Przejawiała się w różnej formie. Pierwotnie ideologicznej w sarmatyzmie oraz dyplomatycznej w szukaniu sojusznika w wojnie z Turcją. Następnie w formie podmiotów wchodzących w skład Imperium Rosyjskiego oraz walczących o niepodległość z tym samym wrogiem. Zagadnienie wspólnych kontaktów ma podłoże historyczne oraz polityczne, związane z przesiedleńczą polityką Rosji.

Nawiązanie stosunków dyplomatycznych w krótkim okresie istnienia Demokratycznej Republiki Gruzji wiązało się z uznaniem początkowo *de facto*, a następnie *de iure* Gruzji na mapie świata. Współpraca opierała się głównie na zapewnieniu bezpiecznego powrotu do Polski licznej Polonii na Zakaukaziu oraz na sprzyjającej nowopowstałym państwom koncepcji federalistycznej marszałka Józefa Piłsudskiego. Stosunki obu państw były wzmocnione przez podpisanie sojuszu wojskowego oraz utworzenie Polsko-Gruzjińskiego Związku Przemysłowo-Handlowego. Współpracę zakończyła agresja Rosji Radzieckiej na Gruzję w 1921 r.

Słowa kluczowe: stosunki polsko-gruzińskie, Gruzja, federalizm, polityka zagraniczna, Kaukaz.

Wstęp

Rok 1918 i 1921 to początek i koniec Demokratycznej Republiki Gruzji. W tym okresie zostały ustanowione oficjalne kontakty polsko-

-gruzińskie. Zbliżenie tych państw było częściowo uwarunkowane zaistniałą sytuacją międzynarodową. Kraje powstałe w 1918 r., będące w orbicie oddziaływań Rosji czuły zagrożenie z mobilizującego swe siły imperium. Wagę sprawy autorka opiera także na uwarunkowaniach historycznych. Wspólny agresor w postaci Imperium Rosyjskiego w XIX i początku XX w. zaowocował emigracją Polaków na Kaukaz. Region ten stał się dla nich atrakcyjny, dzięki czemu wiedza o Gruzji była sukcesywnie pogłębiana w polskim społeczeństwie, przynajmniej w jego elicie inteligenckiej.

Temat kontaktów polsko-gruzińskich z tego okresu jest ważny, ponieważ oprócz misji dyplomatycznych nawiązano również współpracę gospodarczą i sojusz wojskowy. Działania te wykonano w 1921 r., u schyłku istnienia niezależnego państwa gruzińskiego. Warunki współpracy gospodarczej i militarnej nie zostały wypełnione, jednakże ich zaistnienie świadczyło o chęci obu stron do poszerzania współpracy. Polsko-gruzińskie stosunki dyplomatyczne zostały przerwane aneksją Gruzji przez Rosję Radziecką w 1921 r. Późniejsze nieoficjalne kontakty polityczne i wojskowe z niepodległościowymi przedstawicielami władzy gruzińskiej zostały zachowane¹.

Nawiązanie stosunków polsko-gruzińskich miało duże znaczenie dla obu państw. Cele, które przyświecały polskim i gruzińskim dyplomatom nie zostały jednak wypełnione. Autorka przychyliła się do tezy, iż polskie władze za późno zdecydowały się na uznanie *de iure* rządu gruzińskiego i nie wykorzystały w pełni możliwości związanych z pogłębieniem kontaktów. W artykule opisano i poddano analizie działania strony polskiej i gruzińskiej. Zadano sobie również pytanie: czy historia wspólnych relacji może stać się podłożem pod zacieśnienie współczesnych relacji polsko-gruzińskich?

Tematyką kontaktów polsko-gruzińskich zajmowało się wielu polskich historyków². W dotychczasowych pracach uwagę skupiano

¹ *Współdziałanie rządu polskiego z emigracyjnymi organizacjami antyradzieckimi w latach 1918–1938*, oprac. S. Wroński, „Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i Materiały” 1968, t. 3, s. 262–279.

² Do najstarszych opracowań polskich zainteresowań kulturą Gruzji należą prace Bohdana Baranowskiego. O polskiej emigracji na Zakaukazię pisał Andrzej Furier. Historię politycznych stosunków między Polską a Gruzją opisał Marek

głównie na szczegółowym opisie historii stosunków polsko-gruzińskich. Niniejsze opracowanie ma na celu próbę oceny podjętych działań polskich i gruzińskich elit politycznych w okresie istnienia Demokratycznej Republiki Gruzji oraz ich możliwe konsekwencje w XXI w.

Uwarunkowania historyczne

Historia kontaktów polsko-gruzińskich sięga głęboko przed 1918 r. W dziejach obu narodów dochodziło do intensyfikacji relacji, pomimo iż dystans dzielący Polaków od Gruzynów jest względnie duży. Narody dzieli nie tylko odległość geograficzna, ale również cywilizacyjna i kulturowa. Można natomiast doszukiwać się wielu podobieństw w uwarunkowaniach historycznych. Opisane przez autorkę czynniki, które determinowały zagraniczną politykę polską i gruzińską po I wojnie światowej, znacząco wpłynęły na nawiązanie stosunków politycznych w 1918 r.

Początki zainteresowania Polski Kaukazem, rozumianym jako krąg kulturowy, datuje się na XVI w. W tym okresie wśród polskich elit politycznych i intelektualnych, a w szczególności wśród szlachty, została opracowana ideologia sarmatyzmu, w której zakładano wspólne pochodzenie Słowian i ludów kaukaskich. Mit sarmacki miał uzasadniać wyjątkowe pochodzenie przodków Polaków, szczególnie pozycję szlachty w Polsce oraz politykę ekspansji terytorialnej w kierunku wschodnim. Koncepcja ta wynikała z panującej wówczas mody na powracanie do nazw antycznych³.

Pierwsze kontakty polsko-gruzińskie nastąpiły wraz z wysłaniem misji dyplomatycznej do Rzeczypospolitej przez króla kartlijskiego Konstantyna III⁴. Dotarła ona na dwór wielkiego księcia litewskiego

Mądzik. Również Wojciech Materski w swoich publikacjach badał stosunki polsko-gruzińskie z okresu 1918–1921.

³ S. Grzybowski, *Sarmatyzm*, Warszawa 1996, s. 1–2.

⁴ Król Kartlii (starożytnej krainy Gruzji) w latach 1469–1505. Za jego panowania państwo zostało podzielone na trzy części: Kartlię ze stolicą w Tbilisi, Ime-

Aleksandra Jagiellończyka w 1495 r.⁵ Misja miała na celu utworzenie antytureckiej koalicji. Region ten interesował również polską stronę ze względu na imperialne zagrożenie ze strony Turcji i wolę poszukiwania sojuszników. W polityce zagranicznej I Rzeczypospolitej działania te wiązały się z tzw. kwestią wschodnią⁶. Intensyfikacja stosunków z Gruzją, widzianą jako pomost do Persji, nastąpiła za czasów panowania Jana III Sobieskiego. Władca wysłał posłów, duchownych i kupców, którzy z racji swojej działalności dobrze znali Kaukaz⁷. Polska aktywność na tym terenie odznaczała się również walką z islamem. Trzeci rozbiór Polski przerwał polskie misje na Kaukaz.

Pod koniec XVIII i na początku XIX w. oba państwa utraciły niepodległość. Polska i Gruzja weszły w skład Imperium Rosyjskiego, a polityka zagraniczna została podporządkowana caratowi. Wraz z rozbiorami zakończyły się oficjalne kontakty obu stron. Jednakże nowa sytuacja geopolityczna pozwoliła na zaistnienie kolejnych zależności polsko-gruzińskich. Region ten stał się dla Polaków „małą Syberią”. Do Gruzji kolejno napływały następujące grupy społeczne: misjonarze, pierwsi zesłańcy, czyli wojskowi w Korpusie Kaukaskim i poeci⁸, badacze Kaukazu, inżynierowie oraz robotnicy⁹. Według spisu powszechnego z 1897 r., który w Rosji był najbardziej wiarygodny, liczba wojskowych pochodzenia polskiego w Gruzji wynosiła

retię ze stolicą w Kutaisi oraz Kachetię ze stolicą w Gremi. R. Helden, *E.J. Brill's First Encyclopaedia of Islam 1913–1936*, Leiden 1987, s. 757–758.

⁵ A. Furier, *Działania dyplomatyczne II Rzeczypospolitej na Kaukazie*, „Przegląd Wschodni” 1998, t. 5, s. 463–465.

⁶ A. Furier, *Polacy w Gruzji*, Warszawa 2009, s. 94–97.

⁷ Wśród osób wysyłanych z misją do Gruzji wielu było pochodzenia ormiańskiego (przykład Abgarowicza i Serebkowicza) bądź kartlijskiego (przykład Bogdana Gurdzieckiego). A. Furier, *Działania dyplomatyczne II Rzeczypospolitej...*, s. 463.

⁸ Najwybitniejszym przedstawicielem tej grupy był Tadeusz Łada-Zabłocki. Jego poezję zawierającą tematykę kaukaską oraz opisy Gruzji publikowano po polsku, dzięki czemu przybliżał kulturę Zakaukazia Polakom. Na wygnaniu tłumaczył dzieła Adama Mickiewicza na język gruziński. A. Furier, *Polacy w Gruzji...*, s. 119–124.

⁹ M. Mądzik, *Działalność społeczno-kulturalna i polityczna Polaków w Gruzji na przełomie XIX i XX wieku*, Lublin 1987, s. 87–90

8898 osób¹⁰, a więc około 11% żołnierzy odbywających służbę na Kaukazie. Na przełomie XIX i XX w. powstały dwie polskie organizacje w Tbilisi, Towarzystwo Dobroczyńności i Stowarzyszenie „Dom Polski”¹¹. Mniejszość polska na ziemiach gruzińskich była grupą liczną i dobrze zorganizowaną.

Tabela 1. Polacy w guberni tyfliskiej i kutaiskiej w 1897 r.

	gubernia tyfliska		gubernia kutaiska	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
miasta	3712	1060	1340	305
wsie	1384	126	251	42
cały obszar	5096	1186	1591	347
razem	6282		1938	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: <http://www.demoscope.ru>, „Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. Распределение населения по родному языку и уездам”, 1.01.2014.

Utworzenie Dumy Państwowej w Rosji pozwoliło na aktywizację środowisk inteligenckich w różnych częściach Imperium Rosyjskiego¹². Był to początek drogi ku niepodległości obu państw. Zarówno na ziemiach polskich, jak i gruzińskich arena polityczna była niejednorodna, dzięki czemu powstały ugrupowania o różnych wizjach przyszłości swoich narodów. Szansą na odzyskanie niepodległości był kryzys wewnętrzny w Rosji, który został wykorzystany przez Polaków i Gruzinów. Jeszcze przed wybuchem I wojny światowej w Rosji carskiej narastały nastroje niezadowolenia związane z systemem samodziśzawia oraz gospodarczym zacofaniem kraju. Wybuch wojny pogłębił konflikt między społeczeństwem a monarchią, jednocześnie

¹⁰ Strona internetowa Instytutu Demografii Narodowego Uniwersytetu Badawczego Wyższej Szkoły Ekonomicznej, <http://www.demoscope.ru>, Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. Распределение населения по родному языку и уездам . Российской Империи кроме губерний Европейской России, 1.01.2014.

¹¹ A. Woźniak, „Tygodnik Polski” – nieznaną kartą z dziejów tyfliskiej Polonii, „Pro Georgia” 1991, t. 1, s. 29–31.

¹² S. Kieniewicz, *Historia Polski 1795–1918*, Warszawa 1996, s. 448–459.

umożliwiając zmianę *status quo*. Na początku 1917 r. kryzys osiągnął poziom krytyczny, czego efektem było zaprzestanie działalności administracji państwowej, która nie była w stanie pogromić masowych manifestacji. W wyniku rewolucji car Mikołaj II abdykował, a władzę w państwie przejął Rząd Tymczasowy i Rada Piotrogradzka, wprowadzając sytuację politycznej dwuwładzy. Chaos w państwie wykorzystali bolszewicy w celu objęcia zwierzchnictwa. W nocy z 24 na 25 października 1917 r. z rozkazu Włodzimierza Lenina rozpoczął się zamach stanu poprzez przejęcie najważniejszych punktów strategicznych w stolicy, w tym siedziby Rządu Tymczasowego. Dwa dni później Wszechrosyjski Zjazd Delegatów Robotniczych i Żołnierskich podjął decyzję o utworzeniu Rady Komisarzy Ludowych, pełniącą funkcję nowego rządu.

Mobilizacja wojskowa na terenach polskich i gruzińskich, związana z kryzysem wewnętrznym Rosji, przyczyniła się do utworzenia niepodległych instytucji. Efektem działań podjętych przez polskich i gruzińskich aktywistów było ogłoszenie niepodległości przez obydwa państwa w 1918 r. Pod deklaracją niepodległości Gruzji, podpisaną 26 maja 1918 r., wśród stu podpisów widnieją trzy nazwiska Polaków¹³, którzy aktywnie działali w sferze politycznej tego kraju¹⁴. Sytuacja na arenie międzynarodowej nowopowstałych państw przyczyniła się do ich zbliżenia i nawiązania stosunków dyplomatycznych. II Rzeczpospolita, będąc młodym i osłabionym państwem, starała się znaleźć sprzymierzeńców, aby poprawić swoją pozycję geopolityczną. Gwarancją bezpieczeństwa Polski po porozumieniach w Rapallo i po podpisaniu traktatu ryskiego miało być wzmocnienie państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz ścisła współpraca z nimi. Pod wpływem układu w Rapallo socjalistyczny publicysta Mieczysław Niedziałkowski wykreował koncepcję polityki zagranicznej opartej m.in. na sojuszu z państwami kaukaskimi¹⁵, które miały stanowić czynnik zdolny do przeciwstawienia się so-

¹³ Nazwiska Polaków nie są znane badaczom.

¹⁴ *W rogatywce i tygryziej skórze*, reż. J. Lubach, Polska 2007, 2:10–2:50.

¹⁵ S. Michałowski, *Polscy socjaliści*, [w:] *Więcej niż niepodległość. Polska myśl polityczna 1918–1939*, red. J. Jachymek, W. Paruch, Lublin 2005, s. 279–286.

juszowi niemiecko-rosyjskiemu. Ukształtowały się dwie koncepcje geopolityczne: inkorporacyjna Romana Dmowskiego oraz federalistyczna Józefa Piłsudskiego¹⁶, z których jedynie w koncepcji marszałka zakładano istnienie niepodległych państw w orbicie wpływów rosyjskich, w tym gruzińskiego¹⁷. W federalistycznym systemie bezpieczeństwa opartym o kraje środkowoeuropejskie Polska miała stać się jego najsilniejszym podmiotem.

Jednoglębne powołanie w maju 1918 r. przez Sejm Zakaukaski Demokratycznej Republiki Gruzji wiązało się z dekompozycją stanowiska poszczególnych narodów wchodzących w skład Zakaukaskiej Federacyjnej Republiki Demokratycznej wobec brutalnej polityki tureckiej. Gruzja, jako samodzielny podmiot, opierała się na wsparciu niemieckim¹⁸. Dodatkowo państwu zagrażała wzmacniająca się pozycja bolszewików w Rosji radzieckiej i jej imperialistyczne plany. Elity polityczne stanęły przed ważnym dylematem: w jaki sposób przyciągnąć uwagę mocarstw na państwa Kaukazu Południowego?¹⁹ Ze względu na położenie u podbrzusza Rosji, w sąsiedztwie Turcji i bogatych złóż azerskich, kwestia gruzińska na arenie międzynarodowej została podporządkowana jej znaczeniu strategicznemu, przesyłowemu oraz surowcowemu. Narażony na utratę niepodległości kraj był zmuszony godzić się na eksploatację swojego państwa przez siły niemieckie, brytyjskie, włoskie i amerykańskie, co przyniosło duże straty gospodarcze²⁰. W 1920 r. gruziński minister rolnictwa Noe Khomeriki był zdania, iż ekonomiczny kryzys Gruzji zagraża

¹⁶ P. Bartosiewicz, *Polskie koncepcje geopolityczne w XX wieku*, [w:] Świat wokół Rzeczypospolitej, red. W. Paruch, K. Trembicka, Lublin 2007, s. 35–47.

¹⁷ J. Faryś, *Piłsudski i piłsudczycy. Z dziejów koncepcji polityczno-ustrojowej (1918–1939)*, Szczecin 1991, s. 11–18.

¹⁸ W. Materski, *Georgia Rediviva. Republika Gruzjińska w stosunkach międzynarodowych 1918–1921*, Warszawa 1994, s. 51–60.

¹⁹ L.Z. Urushadze, *Democratic Republic of Georgia (1918–1921)*, Tbilisi 1998, http://www.geocities.ws/levan_urushadze_98, 23.02.2016.

²⁰ Zgodnie z opisem gruzińskiego delegata rządu eksport surowców z portów gruzińskich do krajów Europy Zachodniej odbywał się już od 1884 r. D. Ghambashidze, *Mineral resources of Georgia and Caucasia: manganese industry of Georgia*, London 1919, <http://www.archive.org>, 13.02.2016.

suwerennemu istnieniu państwa²¹. W zamian za grabież surowców nie uzyskano obiecanej pomocy państw ententy. Ważne położenie geopolityczne tego podmiotu nie było wówczas dostrzegane przez aktorów międzynarodowych, dlatego starania Gruzji o poparcie jej suwerenności na Zachodzie kończyło się fiaskiem.

Mienszewicki rząd Gruzji nie stworzył jednoznacznej koncepcji geopolitycznej, czego przyczyną była skomplikowana sytuacja wewnętrzna. Rewolucja październikowa zaktywizowała dwa ścierające się nurty rewolucyjne, do których należeli bolszewicy i mienszewicy. Postulaty ruchu mienszewików zawierały szerokie reformy społeczne, których realizacja miała odbyć się w ramach niezawisłego państwa gruzińskiego. Ponadto przedstawiciele ugrupowania posiadali doświadczenie parlamentarne zdobyte w Dumie Państwowej. Ostatecznie przewagę zdobyło ugrupowanie umiarkowane, które w 1917 r. pod kierownictwem Noe Żordanii utworzyło Gruzijnską Radę Narodową, a rok później powołało Demokratyczną Republikę Gruzijnską. Nowo powstałe państwo zrzeszało wielonarodową ludność. Ambitny program reform wymagał pomocy z zewnątrz, a za głównego sprzymierzeńca w pierwszym okresie niepodległości obrano Niemcy. Uzyskanie pomocy stało się kwestią pilną ze względu na wciąż pozostające zagrożenie najazdu przez Turcję, która starała podporządkować sobie tereny gruzińskie zamieszkałe przez ludność muzułmańską. Stosunek do kwestii tureckiej oraz nieuregulowane podziały terytorialne były również przedmiotem antagonizmu pomiędzy pozostałymi republikami Kaukazu Południowego, co uniemożliwiało przyjęcie wspólnej linii obrony. W niedługim czasie pomoc udzielona przez wojsko niemieckie okazała się nieefektywna, a wręcz doprowadziła do większego rozkładu państwa. Po kapitulacji Niemiec władze gruzińskie za sojusznika obrały zwycięskie państwa ententy. Obecność wojsk brytyjskich również nie stała się gwarantem niezawisłości Gruzji wobec nowego zagrożenia ze strony bolszewików. Pomimo braku wyraźnej koncepcji geopolitycznej, działania mienszewików wskazują na proeuropejski kierunek polityki

²¹ S. Jones, *Between ideology and pragmatism: social democracy and the economic transition in Georgia 1918–21*, „Caucasus Survey” 2014, Vol. 1, 63–81.

zagranicznej, przy jednoczesnym braku współpracy z pozostałymi państwami Kaukazu Południowego. Chaosem w polityce wewnętrznej państwa oraz postawieniem sobie celu nadrzędnego, którym było zachowanie *status quo*, było determinantem kształtującym politykę zagraniczną.

Tabela 2. Eksport produktów gruzińskich do państw Europy Zachodniej z portu w Batumi w latach 1884–1914

Nazwa surowca	Ilość eksportu w t
Ropa naftowa	22,661,532
Ruda manganu	1,676,824
Wełna	99,832
Korzeń lukrecji	369,563
Zboże	406,265
Jedwab	23,451
Makuch	76,100
Tytoń	2,769
Produkty białkowe	7,520
Skóry	5,363
Lucerna siewna	9,460
Sól	3,650
Migdały	5,692
Bawełna	40,661
Orzechy włoskie i bukszpan	65,053
Dywany	23,800
Inne artykuły	331,998

Źródło: Opracowanie na podstawie opisu gruzińskiego delegata rządu Gruzji w Wielkiej Brytanii. D. Ghambashidze, *Mineral resources of Georgia and Caucasia: manganese industry of Georgia*, Londyn 1919, <http://www.archive.org>, 13.02.2016.

W obliczu zagrożeń politycy gruzińscy szukali realnego politycznego i wojskowego porozumienia z państwami europejskimi, do których należała również II Rzeczpospolita. Uwarunkowania położenia Polski i Gruzji na arenie międzynarodowej implikowały nawiązanie kontaktów między państwami. Historia i wspólny wróg

determinowały podobne zapatrywania na politykę zagraniczną. Polska emigracja na Zakaukazię wpłynęła pozytywnie na relacje polsko-gruzińskie, kreując w świadomości Polaków i Gruzinów wzajemny obraz jako dobrych sprzymierzeńców w walce o niepodległość.

Opisując stosunek Polski do niepodległości Gruzji, należy uprzednio przeanalizować obraz Kaukazu w pierwszych latach istnienia II Rzeczypospolitej. Według badacza historii Gruzji Andrzeja Furiera ów obraz został ukształtowany w oparciu o dwa elementy²². Pierwszym z nich było wykreowanie w XIX w. romantycznej wizji bliskości historycznych losów Polski i narodów kaukaskich przez literatów należących do tzw. kaukaskiej grupy polskich poetów²³. Drugim elementem było postrzeganie Kaukazu przez pryzmat regionalnego centrum, jakim było Tbilisi. W stolicy Gruzji umieszczono siedzibę namiestnika kaukaskiego, co dowodziło o znaczącej pozycji miasta w regionie²⁴. Stolica Gruzji dla władz rosyjskich, przedstawicielstw państw Europy Zachodniej oraz polskich polityków była centrum wpływów na cały Kaukaz.

Zbliżenie nowych państw powstałych po upadku Imperium Rosyjskiego niosło ze sobą wiele korzyści, gdyż dawało szansę na nawiązanie wielostronnej współpracy oraz jednoczyło w stanie zagrożenia przed tym samym wrogiem. Ich współpraca tworzyła blok wzajemnego wsparcia na wypadek agresji ze strony bolszewickiej Rosji. Słabo rozwinięta działalność obronna i gospodarcza nowo powstałych państw tworzyła podłoże do kooperacji i wzmocnienia swoich pozycji w stosunku do silniejszej Rosji. Wśród wspólnych celów łączących Gruzinów i Polaków najważniejsza była walka z Rosją o granice własnych państw. W czasie trwania niepodległości Demokratycznej

²² A. Furier, *Działania dyplomatyczne...*, s. 463–471.

²³ „Bośmy tak byli podobni do siebie./ Obu nas jesień owiała tumanem;/ Dla obu gwiazdy zagasły na niebie./ Dla obu burza grzmiała huraganem”. Fragment wiersza Tadeusza Łaby-Zabłockiego. T. Łaba-Zabłocki, *Nad brzegiem Morza Kaspijskiego*, [w:] *Poezje*, Kraków 2013, s. 130–131.

²⁴ Do grona najwybitniejszych polskich poetów i pisarzy zesłanych na Kaukaz Andrzej Furier zalicza: Tadeusza Ładę-Zabłockiego, Leona Janiszewskiego, Kazimierza Łapczyńskiego, Ksawerego Pietraszkiewicza, Władysława Strzelnickiego, Floriana Zielińskiego, A. Furier, *Polacy...*, s. 119–152.

Republiki Gruzjińskiej polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych i jego gruziński odpowiednik były przychylne wzmocnieniu pozycji swoich państw w Europie, opierając się na wzajemnej współpracy. Biorąc pod uwagę rozmiar terytorialny omawianych krajów, ich zaplecze polityczne, wojskowe i infrastrukturalne, należy podkreślić, iż Gruzja była słabszym partnerem i to jej politykom bardziej zależało na zacieśnieniu relacji z Polską. Jedynie pod względem surowcowym Gruzja przewyższała zasoby polskie, czego dowodem była jej eksploatacja przez państwa ententy²⁵. Polsce również zależało na współpracy z tym państwem, co uwidocznilo się we włączeniu Gruzji do ruchu prometejskiego. Marszałek Józef Piłsudski, odgrywający wówczas pierwszoplanową rolę w polskiej polityce, przykładał dużą wagę do współdziałania z państwami kaukaskimi przeciwko Rosji. Interesował się możliwościami jej rozwoju, szczególnie na poziomie militarnym.

Podłożem do nawiązania kontaktów dwustronnych był czynnik, który jeszcze podczas trwania zaboru rosyjskiego oraz I wojny światowej wpłynął na kształt przyszłych stosunków polsko-gruzińskich. Była nim liczna społeczność Polaków na ziemiach gruzińskich na przełomie XIX i XX w. Jej działalność społeczna na terenie Gruzji wiązała się z powstaniem organizacji zrzeszających rodaków na obczyźnie oraz partii politycznych. Na ogólnym zjeździe przedstawicieli polskich organizacji i związków działających na tym terenie, który odbył się w dniach 20–25 sierpnia 1917 r., delegaci wyrazili poparcie dla niepodległościowych dążeń narodów kaukaskich. Podczas obrad powołano również Polską Radę Okręgową, która reprezentowała polityczne interesy Polski na Kaukazie²⁶. Dużą rolę odgrywały powiązania i znajomości polskich oraz gruzińskich socjaldemokratów²⁷.

Poza liczną grupą działaczy społecznych i politycznych wyróżnić należy grupę wojskowych wśród Polaków zamieszkałych na

²⁵ W. Materski, *Misja Tytusa Filipowicza w Tbilisi (kwiecień 1920 r.)*, „Pro Georgia” 1991, t. 1, s. 26–28.

²⁶ M. Mądzik, *Działalność społeczno-kulturalna i polityczna...*, s. 132–135.

²⁷ M. Mądzik, *Z historii politycznych stosunków polsko-gruzińskich w latach 1918–1921*, „Pro Georgia”, 1991, t. 1, s. 16–21.

Kaukazie. W 1917 r. przy Polskiej Radzie Okręgowej utworzono autonomiczną Polską Centralę Wojskową, której głównym zadaniem była organizacja polskich oddziałów wojskowych w postaci tzw. Samodzielnej Polskiej Brygady Kaukaskiej. Służba jej oddziałów polegała głównie na pełnieniu wart w głównych punktach Tbilisi, takich jak banki, parlament, sztab armii kaukaskiej. Pod wpływem sztabu niemieckiego stacjonującego w niepodległej wówczas Gruzji, rząd gruziński podjął decyzję o rozwiązaniu brygady, niemniej jednak umożliwił żołnierzom powrót do kraju poprzez sfinansowanie podróży. Oficerom wypłacono również czteromiesięczną odprawę²⁸. J. Piłsudski był gotów zwrócić koszty poniesione przez władze gruzińskie na rzecz utrzymania polskiej brygady, jednakże rząd Gruzji odmówił ich przyjęcia ze względu na wdzięczność za zasługi Polaków²⁹. Wydarzenia te pozytywnie wpłynęły na rozwój przyjaznych więzów polsko-gruzińskich.

W Polsce sprawa niepodległości Gruzji doczekała się komentarza ze strony polskich polityków. W numerze drugim „Przeglądu Dyplomatycznego” z 15 lutego 1919 r. został umieszczony pełny tekst memoriału przedłożonego przez rząd Republiki Gruzjińskiej, który był zaprezentowany przedstawicielom ententy w Brnie. Była to pierwsza w Rzeczypospolitej Polskiej publikacja, która w pełni traktowała o niepodległości Gruzji³⁰.

Warta odnotowania jest również działalność gruzińskich emigrantów w Polsce w okresie Demokratycznej Republiki Gruzjińskiej. Nieliczna grupa zorganizowała komitet samopomocy oraz utworzyła Klub Gruzjińsko-Polski, którego celem statutowym było zbliżenie narodów na gruncie ekonomicznym, kulturalnym i społecznym. Ciekawy jest również wątek gruzińskich żołnierzy w wojsku polskim przed 1921 r. Porucznik gruziński Aleksander Tabidze, odbywający

²⁸ W. Materski, *Georgia Rediviva...*, s. 66–67.

²⁹ *W rogiatycie i tygryziej skórze*, 2:10–2:40.

³⁰ *Memoriał przedłożony przez ks. Sumbatowa, delegata rządu gruzińskiego, przedstawicielom Koalicji w Brnie, w listopadzie 1918 r.*, „Przegląd Dyplomatyczny” 1919, nr 2, s. 90–95.

służbę w polskich siłach zbrojnych od 1919 r., wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej i został odznaczony Krzyżem Walecznych³¹.

Stanowisko władz Polski wobec niepodległości Gruzji było pozytywne. Zacieśniano więzy przez tworzenie polskich organizacji w Tbilisi czy gruzińskich w Warszawie. Powiększała się również wiedza Polaków o sprawach Kaukazu Południowego. Rozpoczęcie współpracy na podłożu politycznym było wynikiem powstałych zależności polsko-gruzińskich oraz woli realizacji interesów II Rzeczypospolitej na Zakaukaziu.

Misja polska w Tbilisi

Nawiązanie stosunków politycznych między Polską a Gruzją w 1918 r. było inicjatywą strony polskiej. Władze II Rzeczypospolitej skierowały do Gruzji dwie delegacje, których siedzibami stał się Tyflis. Pierwszą z nich było Przedstawicielstwo Państwa Polskiego na Kaukaz, a drugą Misja Specjalna Rzeczypospolitej Polskiej na Kaukaz Południowy.

Nawiązanie oficjalnych stosunków przez Polskę i Gruzję poprzedziły kontakty nieoficjalne. Władze w Warszawie wyznaczyły tzw. męża zaufania Rady Regencyjnej w osobie Wacława Ostrowskiego, który funkcję tę sprawował od sierpnia 1918 r. Dwa miesiące później został powołany na szefa placówki zwanej Przedstawicielstwem Państwa Polskiego na Kaukazie, a jego nominację potwierdził ówczesny minister spraw zagranicznych Stanisław Głabiński³². Oficjalna nazwa placówki, w której pełnił służbę W. Ostrowski, używała nazwy Przedstawicielstwo Rzeczypospolitej Polskiej na Kaukazie. Rozpoczęcie misji przez Przedstawicielstwo zakończyło działalność Polskiej Rady Okręgowej. Poza jednostką w Tbilisi powołano również ekspozytury w kilku miastach Gruzji. Przedstawiciel wyznaczył

³¹ *W rogatywce i tygrysiej skórze*, 2:40–2:50.

³² Ostrowski trafił na Kaukaz już podczas I wojny światowej jako uchodźca i zaangażował się w działalność Polskiej Rady Okręgowej. A. Furier, *Polacy...*, 369–370.

wicekonsulów w Groznm, Batumi i Baku. W Tbilisi utworzono również kancelarię konsularną, której kierownikiem został Józef Łaszkiewicz. Głównym zadaniem powstałego Przedstawicielstwa była organizacja akcji repatriacyjnej Polaków, zarówno cywili, jak i zdemobilizowanych żołnierzy. Przychylność oraz pomoc niepodległych władz gruzińskich wpływała na stosunek polskich władz do niej samej. Polskim politykom z obozu belwederskiego zależało zatem na utrzymaniu się mienszewickiego rządu w Tbilisi.

Oprócz działalności repatriacyjnej Polaków z Kaukazu zadaniem Przedstawicielstwa było utrzymywanie stałych kontaktów z przedstawicielami władz Gruzji, co miało stanowić grunt pod przyszłe zbliżenie obu państw. Według W. Ostrowskiego przedstawiciele rządu Gruzji byli gotowi na pogłębienie się relacji z Polską, a współpraca II Rzeczypospolitej z państwami zakaukaskimi mogłaby również ewoluować w kierunku gospodarczym³³. Należy zaznaczyć, iż w okresie urzędowania Przedstawicielstwa Rzeczypospolitej Polskiej jego zabiegi spotykały się z niedużym oddźwiękiem ze strony kierownictwa polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Po spotkaniu W. Ostrowskiego z ministrem spraw zagranicznych Gruzji Eugeniuszem Gegeczkori³⁴ uzgodniono konieczność wysłania dyplomatycznej delegacji gruzińskiej do Polski³⁵. Misja została wysłana, a na jej czele stanął Sidamon Eristawi³⁶.

Wraz z wysłaniem Przedstawicielstwa na Kaukaz do Gruzji został wydelegowany emisariusz Polskiej Organizacji Wojskowej kpt.

³³ M. Mądzik, *Działalność przedstawicielstwa Rzeczypospolitej Polskiej na Kaukazie w latach 1918–1920*, [w:] *Polacy w Gruzji*, red. ks. E. Walewander, Lublin 2002, s. 256–258.

³⁴ Mienszewik, członek Tbiliskiej Rady Delegatów. Wszedł do pierwszego rządu Demokratycznej Republiki Gruzji, kierowanego przez Noe Żordanię. W imieniu rządu oferował Wielkiej Brytanii prawo korzystania z gruzińskiej infrastruktury kolejowej i portowej w zamian za obronę republiki przed wrogami zewnętrznymi. W. Materski, *Gruzja...*, s. 61–90.

³⁵ M. Mądzik, *Z historii politycznych stosunków...*, s. 21–23.

³⁶ Sidamon Eristawi od 1919 r. stał na czele reprezentacji państw zakaukaskich w Polsce. W. Materski, *Gruzja i wielkie mocarstwa (1919–1921)*, „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej” 1990, s. 76–77.

Stanisław Wężyk³⁷. Zadaniem organizacji było prowadzenie akcji agitacyjno-werbunkowej na rzecz tworzonej przez gen. Lucjana Żeligowskiego 4 Dywizji Strzelców³⁸. Wydano odezwy do żołnierzy pochodzenia polskiego, zorganizowano również odczyty informujące o charakterze i celach polskich sił zbrojnych. Posunięcie to świadczyło o chęci umocnienia wojska polskiego siłami wciąż stacjonującymi na Kaukazie. Być może efektem końcowym byłaby jednostka na stałe stacjonująca w Gruzji, stanowiąca przeciwwagę dla rubieżnej działalności pozostałych zagranicznych jednostek na Zakaukaziu, czyli sił niemieckich i brytyjskich. Rezultaty akcji, której koniec przypadł na grudzień 1918 r., okazały się jednak nikłe³⁹. Było to spowodowane brakiem środków finansowych na prowadzenie działań werbunkowych.

W połowie 1919 r. niepodległość Republiki Gruzińskiej *de iure* uznała Argentyna, zaś na początku 1920 r. decyzję o uznaniu *de facto* ogłosiła Rada Najwyższa ententy. W związku ze zwiększonym zainteresowaniem Gruzją ze strony państw Europy Zachodniej, wyrażającym się w wysyłaniu misji specjalnych, strona polska również zdecydowała się na bardziej zdecydowaną niż dotychczas politykę w tym rejonie. Polska w tym czasie była także w stanie wojny z Rosją radziecką, szukała więc potencjalnych sojuszników, również zagrożonych przez bolszewickie państwo. Rząd II Rzeczypospolitej zdecydował się na wysłanie polskiej misji specjalnej na Kaukaz Południowy, a pierwszy planowany termin wyjazdu misji był wyznaczony na koniec października 1919 r. Ostatecznie przybyła ona do Gruzji w marcu 1920 r. Przed wyjazdem dyplomatów minister spraw zagranicznych Stanisław Patek zwrócił się do swojego gruzińskiego

³⁷ Kpt. Wężyk zorganizował w Tyflisie Związek Polskiej Organizacji Wojskowej oraz Komendę Główną. Nawiązał kontakty z władzami Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu oraz przedstawicielami dowództwa niemieckiego w Gruzji, chcąc pozyskać ich zgodę na akcję werbunkową do oddziałów polskich wśród żołnierzy polskiego pochodzenia służących w armiach republik południowokaukaskich. P. Olszewski, *Polacy na Kaukazie w wiekach XIX–XXI*, [w:] *Polski misjonarz na ziemi argentyńskiej*, red. M. Szczerbiński, K. Wasilewski, Gorzów Wielkopolski 2011, s. 238–239.

³⁸ M. Mądzik, *Z historii politycznych stosunków...*, s. 16–21.

³⁹ M. Mądzik, *Działalność społeczno-kulturalna i polityczna...*, s. 150–153.

odpowiednika Eugeni Gegeczkori z depeszą zawierającą propozycję nawiązania stosunków dyplomatycznych i bliskiej współpracy, na co minister spraw zagranicznych Gruzji odpowiedział pozytywnie. Depesza zawierała również zawiadomienie o uznaniu *de facto* Republiki Gruzjińskiej przez II Rzeczpospolitą⁴⁰.

Szefem misji specjalnej Rzeczypospolitej Polskiej na Kaukaz Południowy został mianowany Tytus Filipowicz⁴¹, który był jednym z najbliższych współpracowników J. Piłsudskiego. W rządzie premiera Jędrzeja Moraczewskiego pełnił funkcję wiceministra spraw zagranicznych⁴². Pełnione przez niego wysokie stanowiska oraz pochodzenie z piłsudczykowskiego obozu politycznego obrazuje rangę misji w odniesieniu do polityki zagranicznej Polski.

Wysłanie misji przez rząd Polski miało na celu nawiązanie ścisłych kontaktów politycznych z Tbilisi i Baku, uregulowanie stosunku do Polski zamieszkujących na Zakaukaziu przesiedleńców oraz żołnierzy pochodzenia polskiego, nawiązanie kontaktów z misjami wojskowymi państw ententy w tym regionie⁴³. Na T. Filipowiczu spoczywało również zadanie oceny państw Kaukazu Południowego pod względem możliwości uznania ich państwowości na szczeblu formalnym. Misja polska znacznie różniła się od misji pozostałych państw europejskich, gdyż miała charakter ściśle polityczny. Państwa ententy były nastawione głównie na korzyści gospodarcze, związane z eksploatacją i eksportem surowców naturalnych Gruzji.

Po przybyciu do Tbilisi członków misji nastąpiło uroczyste wręczenie listów uwierzytelniających w gruzińskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych. W przemowie T. Filipowicz podkreślał podobieństwo

⁴⁰ W. Materski, *Gruzja i wielkie mocarstwa (1919–1921)...*, s. 76–78.

⁴¹ Działacz Polskiej Partii Socjalistycznej od 1896 r. Towarzysz Piłsudskiego w podróży do Japonii w czasie wojny rosyjsko-japońskiej. Po powrocie z Azji prowadził rozmowy z przedstawicielami Japonii w Londynie. W czasie rozłamu partii opowiedział się za PPS-Frakcją Rewolucyjną. Od 1918 r. był pracownikiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych. *Słownik Biograficzny Działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*, Warszawa 1987, t. 2, s. 101–103.

⁴² M. Mądzik, *Z historii politycznych stosunków...*, s. 18–19.

⁴³ W. Materski, *Georgia Rediviva...*, s. 167–170.

losów obu narodów⁴⁴. Następnie podczas kolejnych rozmów został opracowany projekt sojuszu wojskowego. W okresie przygotowań do wyprawy kijowskiej J. Piłsudski chciał nawiązać współpracę polityczno-wojskową z republikami zakaukaskimi. Jednakże pełne opracowanie projektu sojuszu oraz współpraca z innymi misjami na poziomie wojskowym była niemożliwa, gdyż misja polska nie miała w swoim składzie attaché wojskowego. Postawa II Rzeczypospolitej w tym aspekcie była dwuznaczna.

Na konferencji ogólnokaukaskiej w Tbilisi minister spraw zagranicznych Azerbejdżanu Fatali Chan-Chojski zaprosił T. Filipowicza na rozmowy do Baku⁴⁵. Po przybyciu misji do Azerbejdżanu nastąpił przewrót bolszewicki, a do miasta wkroczyła Armia Czerwona. 24 kwietnia 1921 r. członkowie misji zostali uwięzieni, a następnie przewiezieni do Moskwy. Tym wydarzeniem misja specjalna zakończyła swoją działalność na terenie Kaukazu.

Aresztowanie T. Filipowicza przyczyniło się do niepowodzenia zabiegów politycznych i wojskowych rządu RP w Gruzji. Pomimo aresztowania dyplomaty, II Rzeczpospolita nie zerwała stosunków z Gruzją, a na początku 1921 r. uznała jej niepodległość *de iure*⁴⁶. Na mocy sojuszu wojskowego planowano również wysłać misję o charakterze wojskowym na czele z Romanem Knollem⁴⁷. Pełnił funkcję kierownika sekcji wschodniej Ministerstwa Spraw Zagranicznych do spraw m.in. Kaukazu. Misja nie doszła do skutku z powodu najazdu Armii Czerwonej na Republikę Gruzijną. Aneksja Gruzji przez Rosję radziecką w lutym 1921 r. zakończyła polsko-gruzińskie oficjalne stosunki dyplomatyczne.

⁴⁴ Uroczystość została szczegółowo opisana przez gruzińskie czasopismo „Bor’ba”. Materiały na temat przebiegu roboczych rokowań nie zostały zachowane. W. Materski, *Misja Tytusa Filipowicza w Tbilisi...*, s. 27–28.

⁴⁵ M. Mądzik, *Z historii politycznych stosunków...*, s. 16–23.

⁴⁶ A. Furier, *Kraj Zakaukaski w relacjach dyplomatów II Rzeczypospolitej*, Poznań 1999, s. 16–19.

⁴⁷ M. Mądzik, *Z historii politycznych stosunków...*, s. 22–23.

Kontakty gospodarcze i wojskowe

Ruch prometejski zrzeszał działaczy politycznych narodów, które zostały zniewolone przez Rosję radziecką. Nazwa ruchu wywodziła się z postaci mitologii greckiej – Prometeusza. Tytan ofiarował ludziom wiedzę i umiejętności, dzięki którym uniezależnili się od bogów. Paralela ludzi przedstawionych w mitologii do sytuacji narodów zniewolonych ukazuje założenia działalności ruchu, takie jak idea poświęcenia i ofiary oraz jedność w walce o wolność. Konieczność wykorzystania narodów nierosyjskich w procesie osłabienia wewnętrznego Rosji zauważył twórca ruchu – Józef Piłsudski. Według niego Polska w tym procesie powinna odgrywać decydującą rolę, ze względu na swoją przeszłość historyczną i postawę wobec zaborców. Zadaniem Rzeczypospolitej miało być wsparcie ruchów wyzwoleniczych wewnątrz państwa radzieckiego. Celem prometeizmu było wykorzystanie poczucia odrębności poszczególnych narodów, doprowadzenie ich do oderwania się od Związku Radzieckiego, a następnie uformowanie podłoża pod zmiany ustrojowe w nowo powstałych republikach. Efektem tej działalności miało być rozbitcie Rosji na części składowe, co znacznie zmniejszyłoby jej potencjał militarny. Działalność ruchu obejmowała m.in. gruzińskich działaczy. Plan J. Piłsudskiego nie zakładał jedynie dyplomatycznych związków międzynarodowych. W zamyśle marszałka była współpraca obu narodów na rzecz uzyskania, a następnie wzmocnienia swojej państwowości. Skuteczną formą realizacji jego zamierzeń było współdziałanie polsko-gruzińskie na różnych płaszczyznach. W ciągu trzech lat trwania niepodległości Gruzji udało się rozpocząć współdziałanie w wymiarze gospodarczym oraz wojskowym. Z dokumentów pozostawionych przez W. Ostrowskiego wynika, że sporządził wiele raportów traktujących o możliwościach pogłębienia kontaktów Polski z Gruzją⁴⁸. Odbycie przez niego spotkań z przedstawicielami władz w Gruzji dawało dobre rokowania dla rozwijania współpracy. Gruzini politycy byli pozytywnie nastawieni do zacieśniania więzów, a kooperacja przemysłowo-handlowa wydawała się realna do urzeczywistnienia.

⁴⁸ Tamże, s. 16–23.

Sprzyjająca dla idei wspólnego handlu była coraz większa liczba Polaków zamieszkujących Gruzję. Polacy rozpoczęli działalność gospodarczą i z tego powodu nie byli zainteresowani powrotem do Polski. Grupa ta utworzyła w maju 1919 r. Polsko-Gruziński Związek Przemysłowo-Handlowy, a w jego składzie znaleźli się przedsiębiorcy polscy i gruzińscy. Firma prowadziła w różnych częściach Gruzji handel towarami przemysłowymi. Uzyskała poparcie gruzińskiego Komitetu Giełdowego oraz zgodę władz miejskich na rejestrację⁴⁹.

W raporcie o stanie ekonomicznym Zakaukazia przedstawiciel II Rzeczypospolitej w Gruzji podkreślał korzyści wiążące się z nawiązaniem współpracy gospodarczej. Według W. Ostrowskiego wspólna działalność na tym podłożu miała polegać na dostarczaniu przez Kaukaz surowców mineralnych, takich jak mangan, miedź, artykuły rolnicze, zaś Polska eksportowałaby do Gruzji gotowe wyroby fabryczne oraz narzędzia rolnicze. Handel w omawianym okresie był możliwy jedynie na zasadzie handlu wymiennego lub poprzez waluty zagraniczne, a towar eksportowany należało dostarczyć do Gruzji i dopiero wtedy był możliwy wywóz surowców. Dodatkowo utrudnione było uzyskanie pożyczek w miejscowych bankach. Z powodu komplikacji w nawiązaniu handlu W. Ostrowski zaproponował utworzenie w Gruzji oddziału polskiego banku, który finansowałby transakcje⁵⁰.

Współpracownik W. Ostrowskiego Tadeusz Tydelski w swojej zapisce twierdził, że ówczesna koniunktura była sprzyjająca dla polsko-gruzińskiej współpracy gospodarczej. W odróżnieniu od przebywających na Zakaukaziu przedstawicielstw państw europejskich, Polska i Gruzja znajdowały się w podobnej sytuacji ekonomicznej, dlatego też Gruzja nie była narażona ze strony Polski na wyzysk⁵¹. Zabiegi Przedstawicielstwa związane ze współpracą gospodarczą miały słaby oddźwięk ze strony polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Wysłana misja specjalna nie zdążyła podjąć realnych

⁴⁹ M. Mądzik, *Działalność społeczno-kulturalna i polityczna...*, s. 157–158.

⁵⁰ M. Mądzik, *Z historii politycznych stosunków...*, s. 18–19.

⁵¹ Tamże, s. 16–23.

działań w tym kierunku. Plany nawiązania kontaktów handlowych zakończyły się fiaskiem.

Współpraca wojskowa Polski i Gruzji miała bardzo silne podłoże, które stanowiło wspólne zagrożenie ze strony bolszewickiej, tradycje współdziałania Polaków i narodów zakaukaskich, obecność żołnierzy polskich na terytorium Gruzji, utworzenie polskiej brygady i jej utrzymanie przez rząd gruziński oraz nawiązanie kontaktów między ruchami socjaldemokratycznymi działającymi w obu państwach. Obecność w Gruzji polskich organizacji oraz instytucji państwowych, a w szczególności Polskiej Organizacji Wojskowej, pozwoliła na zbadanie możliwości przyszłego sojuszu. Stronie polskiej zależało na znalezieniu wsparcia w wojnie z bolszewicką Rosją, a nastawiona antyrosyjsko Gruzja wydawała się potencjalnym sojusznikiem.

Plany wojskowe J. Piłsudskiego wobec Gruzji, jako partnerowi wojskowemu przeciwko „białej” i „czerwonej” Rosji, zostały przedstawione entencie. Nie zostały ukryte również przed Rosją, gdyż na spotkaniu z przedstawicielami rosyjskiej Rady Politycznej marszałek ujawnił dążność II Rzeczypospolitej do nowego układu stosunków na Wschodzie⁵².

Po przybyciu do Gruzji misji specjalnej Tytusa Filipowicza na uroczystości wręczenia listów uwierzytelniających państwa wyraziły chęć współdziałania nie tylko politycznego, ale również militarnego. Obustronne rozmowy w krótkim czasie doprowadziły do przygotowania projektu polsko-gruzińskiego sojuszu wojskowego, plan współpracy operacyjnej oraz sformułowanie zasady pomocy II Rzeczypospolitej w ekwipowaniu armii gruzińskiej w broń i amunicję⁵³. Uzgodniono również procedurę nawiązania pełnych stosunków dyplomatycznych, które wiązały się również z wymianą przedstawicieli wojskowych⁵⁴. Dokładny termin realizacji nie został jednak podany.

⁵² W. Materski, *Polsko-gruziński sojusz wojskowy 1920 r.*, [w:] *Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe*, red. A. Koryn, Warszawa 1991, s. 203–207.

⁵³ Dokumenty nie zachowały się.

⁵⁴ Tamże, s. 205–207.

W celu wykonania przedstawionych celów przez stronę polską i gruzińską było konieczne wysłanie do Gruzji przedstawiciela wojska polskiego. Jak wspomniano, misja Tytusa Filipowicza nie miała w swoim składzie attaché wojskowego, dlatego też została powołana kolejna misja o charakterze wojskowym na czele z Romanem Knollem oraz mjr. Wacławem Jędrzejewiczem⁵⁵ jako attaché wojskowym. Jej przybycie zostało opóźnione przez aresztowanie w Azerbejdżanie członków misji Filipowicza. Ostatecznie misja nie doszła do skutku z powodu opanowania stolicy Gruzji przez Armię Czerwoną. Na jego podstawie była możliwa współpraca z rządem Gruzji na emigracji po utracie niepodległości oraz współdziałanie w ruchu prometejskim.

Próby zbliżenia Polski i Gruzji na poziomie gospodarczym i militarnym wynikały z ugruntowanej współpracy obu państw. Po obu stronach chęć zacieśnienia współdziałania była uwarunkowana przez silne czynniki. Zarówno najwyższe władze polskie, jak i gruzińskie wyrażały wolę budowania wspólnego handlu oraz sił zbrojnych. Początkowa opieszałość polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych spowodowała opóźnienie w podjęciu realnych działań w kierunku zacieśnienia współpracy, dlatego też postanowienia przyjęte przez oba kraje nie były wypełnione. Jednakże należy podkreślić, iż budowane przez okres trzech lat zbliżenie polsko-gruzińskie miało duże szanse na rozwinięcie się współpracy na większą skalę.

Zakończenie

Stosunki polityczne między Polską a Gruzją w okresie istnienia Republiki Gruzjińskiej były dobre. Ukształtowana więź między dwoma narodami, zapewnienia o gotowości współdziałania oraz poczynione gesty pomocy umożliwiały nawiązanie ścisłej współpracy między dwoma państwami. Położenie geopolityczne, konflikt z Rosją radziecką, słabe przygotowanie militarne były czynnikami skłaniającymi zarówno Polskę, jak i Gruzję do nawiązania kontaktów. Ówczesna sytuacja międzynarodowa oraz ukierunkowanie polskiej

⁵⁵ M. Mądzik, *Z historii politycznych stosunków...*, s. 16–23.

polityki zagranicznej na Wschód zaowocowało wysłaniem na Kaukaz Południowy misji specjalnej przez rząd Polski. Działania przedstawicieli władz II Rzeczypospolitej ukazały niemożność podjęcia zdecydowanych kroków w kierunku zacieśniania związków z Gruzją. Przygotowany sojusz wojskowy został za późno przedstawiony władzom gruzińskim, dlatego nie mogły być zrealizowane jego postanowienia. W odczuciu autorki możliwości współpracy polsko-gruzińskiej nie zostały w pełni wykorzystane przez rząd II Rzeczypospolitej.

Temat stosunków politycznych polsko-gruzińskich, a szczególnie współpracy w ruchu prometejskim, nie był chętnie podejmowany przez polskich historyków w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Dopiero odszukanie akt wojskowych polskich i gruzińskich, umożliwiło poznanie tego zagadnienia. Po kolejnym odzyskaniu niepodległości przez Gruzję i uzyskaniu przez Polskę niezależności od Związku Sowieckiego zasadne byłoby dla obu państw utrzymanie tradycji współpracy ze względu na dalej istniejące zagrożenie ze strony rosyjskiej w postaci bezpieczeństwa energetycznego.

Współczesna pozycja Gruzji na arenie międzynarodowej nie różni się wiele od tej sprzed stu lat. Jako „podbrzusze” Federacji Rosyjskiej wciąż odgrywa duże znaczenie geopolityczne. Według Pawła Stawarza z Instytutu Europeistyki Uniwersytetu Warszawskiego Rosja, posługując się narzędziami twardej siły w kontaktach z Gruzją, wpływa na destabilizację całego regionu Kaukazu Południowego⁵⁶. Na jej terenie stacjonują jednostki ościennych państw, utwierdzając swoją silną pozycję na tym obszarze. Starając się o wejście do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej gruzińscy politycy szukają gwarancji stabilności na wypadek neoimperialnych działań Rosji. Kartą przetargową wciąż są bogate surowce. Współdziałanie polsko-gruzińskie w XIX i XX w. ma szczególne znaczenie dla zawiązania wspólnych więzi gospodarczych ze względu na możliwość przesyłu do Europy azerskich złóż ropy naftowej przez Gruzję. Zasadne dla współpracy gospodarczej w sektorze energetycznym byłoby nawiąza-

⁵⁶ M. Kostun, P. Stawarz, *Rola geopolityki w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Polski i państw Kaukazu południowego na przełomie XX i XXI wieku*, „Przegląd Europejski” 2013, nr 3, s. 87–88.

nie do przyjaznych stosunków, jakie te państwa miały w przeszłości. Współczesne wpływy Polski w państwach Kaukazu Południowego miały zostać zrealizowane w ramach Partnerstwa Wschodniego, którego głównym celem jest zacieśnienie współpracy państw partnerskich z Unią Europejską na poziomie politycznym i gospodarczym. Po dziewięciu latach działalności Partnerstwa trudno orzec stopień zbliżenia się Gruzji do Unii Europejskiej oraz poprawy stosunków polsko-gruzińskich. Również perspektywa wejścia Gruzji do Sojuszu Północnoatlantyckiego uległa znacznemu oddaleniu. Przyczyny oddalenia się Tbilisi od Warszawy należy upatrywać również w wewnętrznej polityce Gruzji, która w ostatnich latach podejmuje próbę normalizacji stosunków z Rosją⁵⁷. Reorientacja polityki gruzińskich władz stoi w sprzeczności z polskim interesem na tym obszarze. Wprowadzenie ruchu bezwizowego wraz z pełną implementacją umowy stowarzyszeniowej pod koniec 2016 r. było wypełnieniem ostatniego celu w relacjach unijno-gruzińskich⁵⁸. Jest to zatem moment, w którym zainteresowane strony powinny określić wektor swojej polityki i następnych działań. W ramach Unii Europejskiej Polska również ma wpływ na wypracowanie przyszłej strategii wobec regionu Kaukazu Południowego. Aktywizacja polskiej dyplomacji w zakresie przyciągania Gruzji do Europy Zachodniej, która miała miejsce w 2007 r. i ulegała stopniowemu marazmowi, ma szansę ponownej dynamizacji. Wypracowane podłoże obustronnych stosunków w latach międzywojennych może stanowić czynnik pobudzający i dynamizujący przyszłe relacje polsko-gruzińskie.

Bibliografia

- Baranowski B., Baranowski K., *Historia Gruzji*, Wrocław 1987.
Falkowski M., *Gruziński dryf. Kryzys gruzińskiej drogi na zachód*, Warszawa 2016.

⁵⁷ M. Falkowski, *Gruziński dryf. Kryzys gruzińskiej drogi na zachód*, Warszawa 2016, s. 28.

⁵⁸ R. Sadowski, *Unia Europejska znosi wizy dla Ukrainy i Gruzji*, <https://www.osw.waw.pl>, 14.12.2016.

- Faryś J., *Piłsudski i piłsudczycy. Z dziejów koncepcji polityczno-ustrojowej (1918–1939)*, Szczecin 1991.
- Furier A., *Działania dyplomatyczne II Rzeczypospolitej na Kaukazie*, „Przegląd Wschodni” 1998, t. 5.
- Furier A., *Kraj Zakaukaski w relacjach II Rzeczypospolitej*, Poznań 1999.
- Furier A., *Polacy w Gruzji*, Warszawa 2009.
- Ghambashidze D., *Mineral resources of Georgia and Caucasia: manganese industry of Georgia*, London 1919, <http://www.archive.org>, 13.02.2016.
- Grzybowski S., *Sarmatyzm*, Warszawa 1996.
- Helden R., *E.J. Brill's First Encyclopaedia of Islam 1913–1936*, Leiden 1987.
- Jachymek J., Paruch W., *Więcej niż niepodległość. Polska myśl polityczna 1918–1939*, Lublin 2005.
- Jones S., *Between ideology and pragmatism: social democracy and the economic transition in Georgia 1918–21*, „Caucasus Survey” 2014, Vol. 1.
- Kieniewicz S., *Historia Polski 1795–1918*, Warszawa 1996.
- Koryn A., *Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe*, Warszawa 1991.
- Kostun M., Stawarz P., *Rola geopolityki w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa Polski i państw Kaukazu południowego na przełomie XX i XXI wieku*, „Przegląd Europejski” 2013, nr 3.
- Łaba-Zabłocki T., *Poezje*, Kraków 2013.
- Materski W., *Gruzja i mocarstwa 1917–1921*, „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej”, 1987, t. 23.
- Materski W., *Georgia Rediviva. Republika Gruzjińska w stosunkach międzynarodowych 1918–1921*, Warszawa 1994.
- Materski W., *Gruzja*, Warszawa 2000.
- Materski W., *Misja Tytusa Filipowicza w Tbilisi (kwiecień 1920 r.)*, „Pro Georgia” 1991, t. 1, s. 26–28.
- Mądzik M., *Działalność społeczno-kulturalna i polityczna Polaków w Gruzji na przełomie XIX i XX wieku*, Lublin 1987.
- Mądzik M., *Z historii politycznych stosunków polsko-gruzińskich w latach 1918–1921*, „Pro Georgia” 1991, t. 1.
- Memoriał przedłożony przez ks. Sumbatowa, delegata rządu gruzińskiego, przedstawicielom Koalicji w Brnie, w listopadzie 1918 r.*, „Przegląd Dyplomatyczny” 1919, nr 2, s. 90–95.
- Paruch W., Trembicka K., *Świat wokół Rzeczypospolitej*, Lublin 2007.
- Sadowski R., *Unia Europejska znosi wizy dla Ukrainy i Gruzji*, <https://www.osw.waw.pl>, 14.12.2016.
- Słownik Biograficzny Działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*, Warszawa 1987, t. 2.
- Institut Demografii Narodowego Uniwersytetu Badawczego Wyższej Szkoły Ekonomicznej, <http://demoscope.ru>, 1.01.2014.

Szczerbiński M., Wasilewski K., *Polski misjonarz na ziemi argentyńskiej*, Gorzów Wielkopolski 2011.

Urushadze L.Z., *Democratic Republic of Georgia (1918–1921)*, Tbilisi 1998, http://www.geocities.ws/levan_urushadze 98, 23.02.2016.

W rogatywce i tygryziej skórce, reż. J. Lubach, Polska 2007.

Współdziałanie rządu polskiego z emigracyjnymi organizacjami antyradzieckimi w latach 1918–1938, oprac. S. Wroński, „Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały” 1968, t. 3.

Polish-Georgian relations in 1918–1921

Summary: The tradition of Polish-Georgian relations is many centuries old. It manifested itself differently over the course of history, originally based on the ideology of the Sarmatism and a diplomatic alliance in the war against Turkey. Later, when they were annexed by the Russian Empire, it was based on their fight for independence against a common enemy. Their relations have a political and historical background, and are associated with the resettlement policy of Russia.

Establishing diplomatic relationships during the short period of the Democratic Republic of Georgia's existence meant acknowledging Georgia internationally, first *de facto*, and then *de iure*. The cooperation was focused mainly on providing safe return for large Polish minority living in Transcaucasia, and on Marshal Józef Piłsudski's federalist agenda which supported newly emerged states. Both countries' relations were reinforced by signing a military alliance and creating Polish-Georgian Industrial and Trade Union. The cooperation was finally ended by Soviet Russia's assault on Georgia in year 1921.

Keywords: Polish-Georgian relations, Georgia, federalism, foreign affairs, Caucasasia.